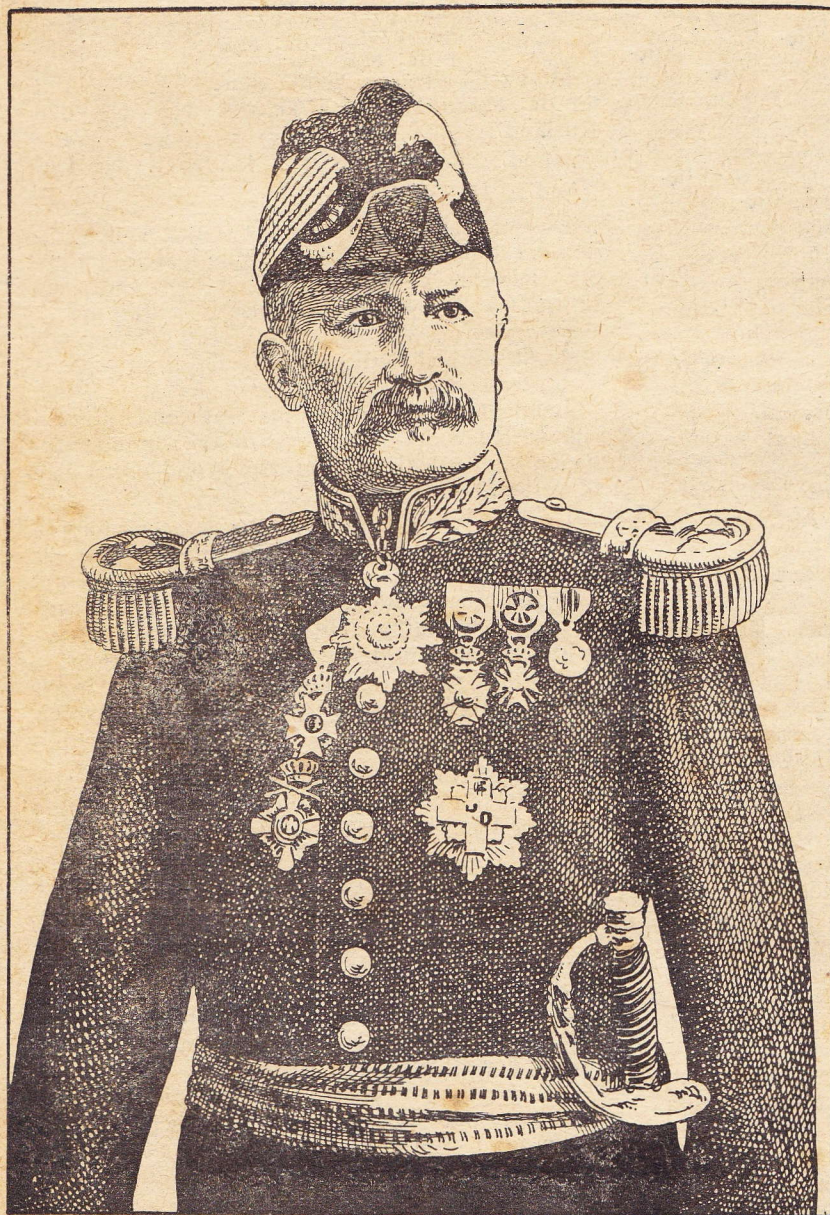

Generaal LEMAN

Ook dat Moresnet was dien 4en Augustus 1914 in afwachting der dingen die komen zouden.

De vriendschap van Duitsch'and was niet zoo dik gebleken als de oude Moresnetter mij verzekerde.

En wel degelijk zouden nu bewoners van 'n neutraal landekeals vijanden tegenover elkaar staan.

Bij de grenspaal van Gemmenich stonden de gendarmen Thill en Henrion. Een collega was een eindje verder op post.

't Werd kwart voor negen. 'Eensklaps verscheen een peloton van zes Pruisische huzaren.

— Halt ! riepen Thill en Henrion. Belgische grens !

De huzaren stegen af.

Een «oberleutenant» voerde het groepje aan en reikte den gendarmen een proklamatie van generaal von Emmich over.

Von Emmich was een veteraan van 1870. Hij werd nu belast met de kriegsbedrijven tegen

DE GROOTE OORLOG

Luik. In 1913 was hij te Luik geweest als afgezant des Keizers om er Koning Albert en Koningin Elisabeth, die toen hun blijde intrede in de Waalsche hoofdstad hielden, te begroeten. Hij sprak dan over de sympathie van Duitschland voor België.

En nu een jaar later, was hij aangewezen om het eerste verdraad van datzelfde Duitschland te leiden.

De proklamatie was in het Fransch.

Von Emmich, opperbevelhebber van het Maasleger, drukte zijn groot spijt uit, dat zijn troepen gedwongen waren de Belgische grens te overschrijden. Dit geschiedde uit noodzaak, want Fransche officieren waren vermoord en per auto reeds door België gereden om Duitschland binnen te dringen.

Altijd weer diezelfde belachelijke en laffe leugens !

Von Emmich hoopte nog altijd — zoo verzekerde hij in het stuk — dat een strijd vermeden zou worden tusschen twee landen, die altijd vrienden en vroeger zelfs bondgenooten geweest waren. Bij Waterloo immers hadden de Duitsche wapenen meegewerkt tot het vestigen van België's onafhankelijkheid.

Maar Duitschland had een vrijen weg noodig. Meer wenschte het niet.

Von Emmich gaf formeele waarborgen dat de bevolking niets te lijden zou hebben van de verschrikkingen van een oorlog. De levensmiddelen zouden in gemunt goud betaald worden. De soldaten zouden zich de beste vrienden toonen van een volk,

waarvoor zij de grootste achting en sympathie hadden.

Het hangt van uw wijsheid en welbegrepen vaderlandsliefde af om aan uw land de verschrikkingen van een oorlog te besparen, aldus luidde het slot.

We geven hier als dokument de kopie der oorspronkelijke proklamatie :

AU PEUPLE BELGE !

C'est à mon plus grand regret que les troupes allemandes se voient forcées de franchir la frontière de la Belgique. Elles agissent sous la contrainte d'une nécessité inévitable, la neutralité de la Belgique ayant été déjà violée par des officiers français qui sous un déguisement, ont traversé le territoire belge en automobile pour pénétrer en Allemagne.

Belges ! C'est notre plus grand désir qu'il y ait encore moyen d'éviter un combat entre deux peuples qui étaient amis jusqu'à présent jadis

même alliées. Souvenez-vous du glorieux jour de Waterloo où c'étaient les armes allemandes qui ont contribué à fonder et établir l'indépendance et la prospérité de votre patrie.

Mais il nous faut le chemin libre. Des destructions de ponts, de tunnels, de voies ferrées devront être regardées comme des actions hostiles. Belges, vous avez à choisir.

J'espère donc que l'armée allemande de la Meuse ne sera pas contrainte de vous combattre. Un chemin libre pour attaquer celui qui voulait nous attaquer, c'est tout ce que nous désirons.

Je donne des *garanties formelles* à la population belge qu'elle n'aura rien à souffrir des horreurs de la guerre, que nous *payerons en or monnaie* les vivres qu'il faudra prendre du pays, que nos soldats se montreront les meilleurs amis d'un peuple pour lequel nous éprouvons la plus haute estime, la plus grande sympathie.

C'est de votre sagesse et d'un patriotisme bien compris qu'il dépend d'éviter à votre pays les horreurs de la guerre.

Le Général-Commandant en Chef l'Armée de la Meuse,
von Emmich.

De beide gendarmen konden natuurlijk geen weerstand bieden. Volgens hun bevelen trokken zij zich terug. Bechet, de gendarm, die zooals we zeiden, wat verder stond, reed per fiets naar het naastbijgelegen telefoonkantoor en gaf kennis van het gebeurde aan het ministerie van oorlog.

De huzaren reden verder...

Het Belgisch grondgebied was geschonden, de misdaad gepleegd... een misdaad waarvoor het groote rijk zwaar boeten zou, want daardoor wekte het in de beschaafde wereld een gevoel van afkeer en misprijzen...

— Waarom haten ons de volkeren? vroeg later een Duitsch schrijver.

Waarom? Vooral om de daad die op den morgen van den 4^{den} Augustus bij Gemmenich werd gepleegd.

De Duitschers rekenden op geen ernstigen weerstand. België was immers te zwak, en zou zich tegen het geweldig militarisme van den Oostelijken nabuur niet durven verzetten...

Die mobilisatie, deze maatregelen voor Luik hadden slechts 't karakter van een protest, een weerstand in schijn. Zoo meenden zij.

Von Emmich zou het weldra anders onder vinden.

Zoo geschiedde dus de schending van onze onzijdigheid.

VI.

Een beroep op de waarborgende mogendheden. De hulp van Engeland.

We hebben reeds meegedeeld, dat onze regering aan de waarborgende mogendheden van zijn onzijdigheid diplomatieken steun had verzocht, Duitschland en Oostenrijk natuurlijk uitgezonderd.

Voor het vragen van militaire hulp wilde zij wachten, totdat Duitschland zijn bedreiging door een daad had laten volgen.

Dit nu was geschied. En dus was het oogenblik aangebroken om militairen bijstand te verzoeken.

Minister Davignon richtte den volgenden brief tot de gezanten van Frankrijk, Engeland en Rusland :

BRUSSEL, 4 Augustus 1914.

Mijnheer de Gezant,

De Belgische regeering moet u met spijt melden dat de Duitsche strijdmachten heden morgen op Belgisch gebied gedrongen zijn, aldus de bij traktaat gesloten verbintenissen schendend.

De regeering van den Koning is vastbesloten met alle middelen die in haar macht zijn, weerstand te bieden.

België doet een beroep op Engeland, Frankrijk en Rusland, om als waarborgende mogendheden tot verdediging van zijn grondgebied mee te werken.

Er zou een gezamenlijke en gemeenschappelijke aktie zijn, tot doel hebbende de geweldmaatregelen door Duitschland tegen België gebruikt, te weerstaan en terzelfdertijd de handhaving der onafhankelijkheid en onschendbaarheid van België in de toekomst te waarborgen.

België is gelukkig te kunnen verklaren, dat het de verdediging der versterkte plaatsen op zich nemen zal.

Minister Asquith deelde in het Engelsch parlement alle stukken mee, welke op Duitschlands houding jegens België betrekking hadden. Engeland eischte van Duitschland eerbiediging der Belgische onzijdigheid. Zoo niet, zou het het keizerrijk den oorlog verklaren.

Dat wekte in Duitschland niet weinig teleurstelling.

Sir Goschen, de Engelsche gezant te Berlijn, begaf zich naar den Duitschen staatssekretaris von Jagow, om nog een laatste maal de eerbiediging der Belgische onzijdigheid te eischen.

Von Jagow antwoordde dat zulks niet mogelijk was, want dat de troepen hun opmarsch in België begonnen hadden, en hij haalde allerlei redenen aan om te bewijzen, dat zijn regeering niets anders handelen kon.

Sir Goschen verzekerde hem, dat dit ernstige gevolgen hebben kon.

In den namiddag kwam de Engelsche gezant terug en deelde mee, dat Engeland bij zijn voorwaarden bleef. De inval moest vóór middernacht geschorst worden, zooniet moest hij, sir Goschen, zijn paspoort vragen en zou Engeland door alle middelen het geschonden landeke ter hulp komen.

Von Jagow beweerde geen ander antwoord te kunnen geven dan dat van 's morgens. Duitschland zou zijn inval voortzetten.

— Overweeg toch de ernstige gevolgen van die daad, hernam de Engelsche gezant. Te middernacht is de tijd van bedenking verstreken.

— Zelfs, al gaf ge ons nog vier-en-twintig uren meer, zouden we toch bij ons besluit blijven, verzekerde de heer von Jagow.

— In dit geval vraag ik mijn paspoorten, zei sir Goschen bedaard maar krachtig.

Toen schrok von Jagow toch, en hij verborg zijn teleurstelling niet. Heel zijn politiek plan viel

in duigen. Duitschland had op Englands onzijdigheid gerekend. Het wilde de vriendschap tusschen beide landen versterken. Hij vroeg dan sir Goschen tot bij den rijkskanselier te willen gaan.

Von Bethmann-Hollweg had zooeven in den Duitschen Rijksdag een lange rede gehouden en de geestdrift der leden geoogst. Hij gaf een overzicht van de onderhandelingen, schoof vooral de schuld op Rusland en zei o. m.: «Nood breekt wet. Wij moeten ons verdedigen. Onze troepen hebben Luxemburg bezet en drukken misschien den Belgischen grond. (Beweging en goedkeuring). Deze daad is in strijd met het volkerenrecht. De Fransche regeering heeft te Brussel verklaard dat zij de Belgische onzijdigheid zou eerbiedigen, zoolang als de tegenstander die eerbiedigen zou. Maar wij wisten dat Frankrijk gereed stond om binnen te vallen. Wij niet.»

Zoo durfde de rijkskanselier beweren, terwijl hij wist hoe de Deutsche plannen een schending van België's grondgebied voorzagen...

«Een Fransche inval langs onze flank aan den beneden-Rijn zou noodlottig kunnen worden» hernam von Bethmann-Hollweg. «Daarom waren wij gedwongen niet de minste rekening te houden met de gerechtvaardigde protesten van Luxemburg en België. De schade, die wij aanrichten, zullen we herstellen, zoodra ons militair doel bereikt is». (Levendige goedkeuring).

Alsof men met een som geld de schending van het recht goed kan maken! En hoe zou Duitschland de kostbare levens herstellen, die het al dadelijk aan ons landeke ontroofde?

Over Engeland was de rijkskanselier nog niet gerust. Hij deelde mee, dat men nog met het Britsche rijk onderhandelde...

Maar even later stond daar vóór hem sir Goschen, de Engelsche gezant, die zijn paspoorten vroeg en den oorlog aankondigde.

Von Bethmann-Hollweg was zeer opgewonden en ontrust. Hij hield een toespraak van wel 20 minuten en zei dat Englands besluit vreeselijk was. En dat alles voor het woord «onzijdigheid», een woord, waaraan men in oorlogstijd nooit aandacht had geschonken... Dat alles, enfin voor «een vodje papier». Daarvoor ontketende Engeland een oorlog tusschen twee zuster-naties, die toch feitelijk niets anders vroegen dan in vrede te leven.

— Al mijn pogingen zijn te vergeefs, gansch mijn politiek stort als een kaartenhuis ineen! jammerde de rijkskanselier.

Gevelde hij, hoe op ditzelfde oogenblik over Duitschlands lot beslist werd, al zou de val ook slechts na een lange, wisselvallige worsteling volgen?

— Wat gij doet, eindigde von Bethmann, gaat alle verbeelding te boven. Gij handelt als een man, die een ander, welke reeds in strijd is met twee aanraders, van achteren aanvalt.

Sir Goschen bleef heel kalm onder dezen storm van woorden. Dan protesteerde hij tegen die taal.

— Voor strategische redenen, die voor u een kwestie van leven of dood zijn, naar M. von Jagow beweert, hebt ge België's onzijdigheid

geschonden. Laat mij u zeggen, dat op het punt van eer, de eerbiediging dezer onzijdigheid ook een kwestie is van leven of dood. Wij moeten het verdrag doen eerbiedigen, welk vertrouwen zou men anders nog in de handteekening van Engeland kunnen stellen? De vrees voor gebeurtenissen, zelfs noodlottige gebeurtenissen, kan nooit een reden zijn om een verdrag te verbreken.

's Avonds kwam het gepeupel onder de ramen van den Britschen gezant huilen en tieren. Men wierp de ramen in, zoodat de steenen in de salon rolden. De politie herstelde de orde. M. von Jagow kwam sir Goschen zijn verontschuldiging aanbieden. Hij verklaarde beschaamd te zijn over het gedrag zijner landgenooten. Het was al de schuld van het pestblaadje, waarmede het *Berliner Tageblatt* het volk opgehitst had.

De keizer moest echter weer een bok schieten. Nu het zou de laatste niet zijn.

Hij stuurde den volgenden dag zijn aide-de-camp naar den Britschen gezant, en de voorname lakei van den opperkrijgshoofd had zijn boodschap goed van buiten geleerd. Hij dischte die als volgt op:

— Z. M. de Keizer heeft mij gelast u zijn spijt uit te drukken voor de betoelingen van gisteravond, maar hij wijst er u tevens op hoe deze betoelingen een zwak denkbeeld geven van de woede van zijn volk, nu dit Engeland zijn oude verbonden van Waterloo zag verlaten en naar den vijand overgaan. Zijn Majesteit verzoekt u ook aan den Koning te zeggen, dat, zoo hij er fier over geweest is vereerd te zijn geworden met de titels van veldmaarschalk van Britsch leger en vloot, hij er zich nu van ontdoet.

Och, sir Goschen zou dat te Londen wel even vertellen. Waarom niet?

De Belgen waren dan zeker geen verbonden meer van Waterloo en eensklaps vijanden van 't Deutsche rijk!

Uit die woorden voelt ge ook de grievende teleurstelling en de woede van den Keizer, omdat Engeland zich niet had laten meesleuren op den weg van oneer en verraad, en geen medeplichtige wilde worden aan de afschuwelijke misdaad, jegens het kleine België begaan.

Reeds in 1870 had Gladstone, de groote Engelsche minister verklaard, dat een inval in België de vuilste misdaad zou zijn, die ooit de bladzijden der geschiedenis bevreemden kon.

VII.

De Koning tot het leger.

Alvorens Brussel te verlaten, richtte Koning Albert de volgende proklamatie tot het leger:

Aan het leger der Natie.

Soldaten!

Zonder de minste uitdaging van onze zijde heeft een buurman, hoogmoedig op zijn macht,

de traktaten verscheurd, welke zijn handteekening dragen, en het gebied onzer vaderen geschonden.

Omdat wij ons zelven waardig geweest zijn, omdat we geweigerd hebben de eer te verkoopen valt hij ons aan. Maar de gansche wereld staat in bewondering voor onze eerlijke houding; dat haar eerbied en achting u in deze gewichtige oogenblikken sterken.

Bij de bedreiging onzer onafhankelijkheid ging er een rilling door de natie en haar kinderen zijn naar de grens gestoomd. Wakkere soldaten eener heilige zaak, ik stel vertrouwen in uw hardnekkige dapperheid en ik groet u in den naam van België.

Gij zult overwinnen, want gij zijt de kracht in dienst van het recht gesteld

Cesar heeft van uw voorvaderen gezegd: "Van alle Gallische volkeren zijn de Belgen de dappersten".

Hulde aan u, leger van het Belgisch volk!

Herinner u, voor den vijand, dat gij voor de vrijheid en uw bedreigde haarden strijdt!

Vlamingen, gedenkt den slag der Gulden Sporen en gij Walen van Luik, die op dit oogenblik aan de eere staat, de zes honderd Franchimonteezen.

Soldaten,

Ik vertrek van Brussel om mij aan uw hoofd te stellen.

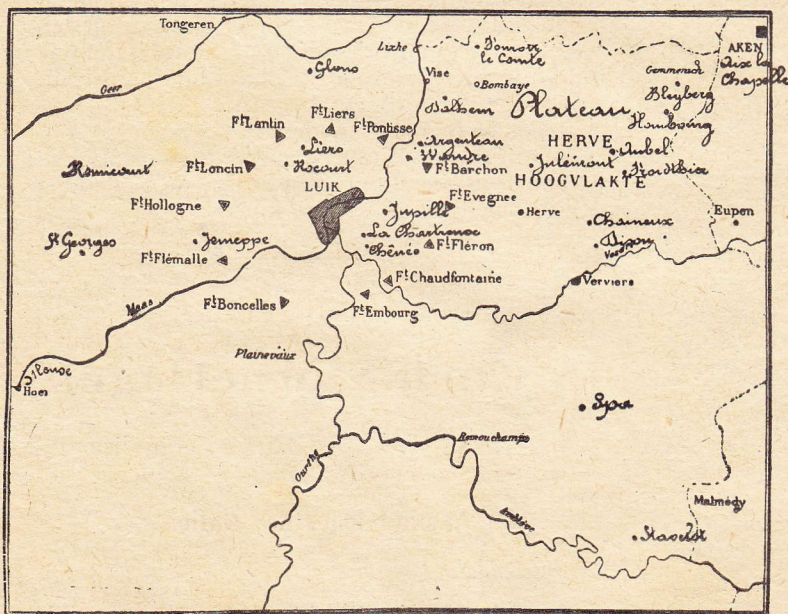
Gedaan ten paleize van Brussel, 2 Augustus 1914.

ALBERT.

VIII.

De strijd bij Luik

Te Visé - Te Barchon - Sart-Tilman.

Generaal Leman richtte deze proklamatie tot de bewoners van Luikerland.

AUX HABITANTS DU PAYS DE LIÈGE.

La grande Allemagne envahit notre territoire après un ultimatum qui constitue un outrage.

La petite Belgique a relevé fièrement le gant.

L'armée va faire son devoir!

La population du pays de Liège accomplira le sien!

Aussi ne cessera-t-elle de donner l'exemple du calme et du respect aux lois.

Son ardent patriotisme en répond.

Vive le Roi, commandant en chef de l'armée.

Vive la Belgique!

Le Lieutenant-Général
Gouverneur Militaire de Liège

LEMAN.

Liège, le 4 août 1914.

Vertaald luidt ze als volgt:

AAN DE BEWONERS VAN HET LAND
VAN LUIK.

Het groote Duitschland dringt op ons grondgebied na een ultimatum dat een beleediging is.

Het kleine België heeft fier den handschoen opgenomen.

Het leger zal zijn plicht doen.

De bevolking van Luikerland zal den haren vervullen.

Ook zal zij niet ophouden het voorbeeld te geven van kalmte en eerbied voor de wetten.

Haar vurige vaderlandsliefde staat daarvoor borg.

Leve de Koning, opperbevelhebber van het leger!

Leve België!

Luitenant-Generaal
Krijgsgouverneur van Luik.

LEMAN.

Luik, 4 Augustus 1914.

De Duitschers zonden langs Gemmenich de 2de en de 4de ruitersrijfdeeling, gevolgd door auto's met jagers en machiegeweren.

Daarachter kwamen in België het VIIe, VIIIe, IXe, X^e en XIe legerkorps...

In het begin van den namiddag bereikten de voorwachten de Maas bij Visé.

Zooals we reeds gezegd hebben, zou in het land van Herve geen weerstand geboden worden.

Bij Visé begon de eerste strijd. Leman had de verdediging der

bruggen van Visé en Argenteau toevertrouwd aan majoor Collyns, aanvoerder van het 2de bataljon van het 12e regiment voetvolk.

Dit bataljon telde 400 man. Den 2^{en} Augustus om 7 uur in den morgen kwamen deze troepen te Visé aan.

De majoor plaatste een kompagnie aan de brug van Visé, een andere aan die van Argenteau, een peloton van 30 man te Lixhe, voorposten op den rechteroever en de overige manschappen en reserve te Haccourt (zie de kaart).

's Avonds werd dit bataljon versterkt met de jagers te paard der Luiksche burgerwacht. Deze moesten de vallei van de Maas en de Geer bewaken.

De bewoners van Visé, Lixhe, Haccourt, Argenteau, Hollembaye ontvingen de soldaten op zeer hartelijke wijze, zooals 't gansche land door geschiedde. Eensklaps toch was daar een band tusschen leger en burgerij. De laatste gevoelde nu hoe zij op de troepen vertrouwen moest, en kreeg ook eenduidelijk begrip van het gevaar dat zooveel schoone, jonge levens bedreigde. Ze zag den goeden wil, maar ook den weemoed van veel soldaten. 't Afscheid van huis was zoo haastig geweest, zoo onverwacht, en zoo bezwaarlijk voor velen.

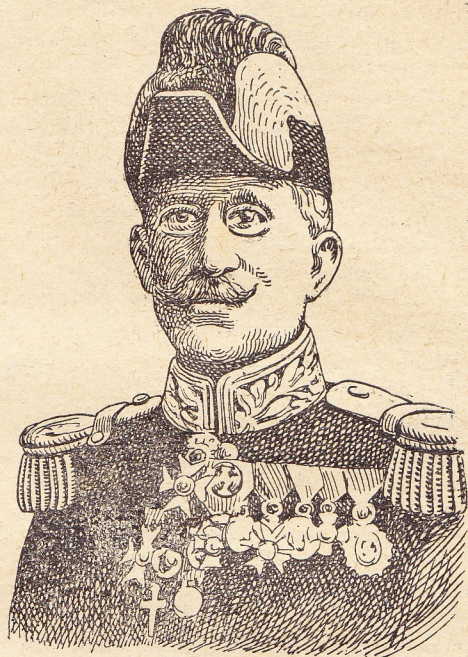
'k Herinner me den soldaat, die in den nacht van 31 Juli-1 Augustus vader geworden was. Zijn gepeinzen waren bij zijn pas bevalen zwakke vrouw... 'k Zie nog den weduwnaar, die haastig zijn kinderkens aan een familielid toevertrouwen moest. De kleinen volgden hem naar het station en keken zoo vreemd omdat zij vader zagen weenen, ofschoon hij zeide dat hij spoedig terugkeeren zou. 'k Kende een jongeling, die juist dien dag huwen zou... Och, er waren zooveel bezwaarden van hart, al bleef niemand achter toen de Koning hen riep. Maar dat gevoelde de bevolking en daarom toonde ze zich vriendelijk, gastvrij, broederlijk. Natuurlijk waren er uitzonderingen.

Reeds bij de mobilisatie daagden mannen en vrouwen zonder hart op, die reeds onmiddellijk begonnen te woekeren op de ellende van anderen, en dit tijdens den oorlog nog sterker zouden doen. En dan was daar eveneens de ergernis over de vroegere wet op de plaatsvervang. Zooveel armeren moesten optrekken, zooveel meer welgestelden mochten thuis blijven. Ze hadden voorheen den plicht jegens 't land met geld afgekocht. 't Is waar, tal van die laatsten boden zich nu als vrijwilligers aan.

Bij Visé bleef het nog vreedzaam. Men hoopte, dat het geen oorlog worden zou.

's Maandags kwam de heer Delattre, ingenieur, die door den staf belast was met de vernieling der bruggen en de versperring van den rechteroever. Hij wierf arbeiders aan, die boomen moesten omhakken, om de wegen te barrikadeeren, en gaten kapten in de pilaren der bruggen, ten einde alles voor het opblazen in gereedheid te brengen.

Dien morgen deed ook hier het gerucht de ronde, dat de Duitschers in Hollandsch-Limburg gedrongen waren. Majoor Collyns vernam van de grensposten dat het valsch was. 's Avonds

Luitenant-Generaal Ridder de Selliers de Moranville, opperbevelhebber van het Belgische leger.

werd de toestand erger en generaal Leman gaf bevel de bruggen van Visé en Argenteau op te blazen.

De huizen in den omtrek werden ontruimd en de voorposten keerden van den rechteroever naar den linker terug.

Daar klonken geweldige slagen. Delattre was vol vertrouwen over de uitwerking van zijn springstof. Maar vol teleurstelling zag men dat de brug te Visé wel beschadigd maar niet vernield was. Men kon er zelfs met rijtuigen nog over. Te Argenteau bleek de uitslag al weinig beter.

Telefonisch vroeg men te Luik nieuwe ladingen... Men zou ze brengen... Maar intusschen kon de vijand opdagen.

Men vertelde immers, dat Duitsche ruitery reeds over de grens was gedrongen al bleek dit bericht later voorbarig. Eindelijk verschenen de auto's met 't poeder en even later was het verwoestingswerk voltrokken en de verbinding tusschen beide oevers verbroken.

De nacht brak aan vol onzekerheid. Wat ging er aan den overkant om... Nestelde de vijand reeds in het land van Herve?

Wat zou de ochtend brengen? Vragen zonder antwoord voor de 400 mannen, die tegenover een overmachtigen vijand slechts hun moed konden stellen.

Ze wisten nu dat het oorlog was en zij waarschijnlijk den eersten schok zouden moeten opvangen. Wat ging er wel in hun gemoed om, terwijl zij onder den sterrenhemel op post stonden of in hun kwartier lagen te mijmeren, want de rust kon slechts kort zijn.

't Werd Dinsdag... De soldaten stonden verdekt achter de huizen langs de rivier.

— De vijand is in aantocht... hij is te Berneau, zoo meldden patroeljes, die op bootjes de Maas overstaken.

En daar verscheen als een loerende roefvogel de eerste « Taube ». Ze ronkte hoog in de lucht en de vliegenier liet de proklamaties van von Emmich naar beneden dwarrelen.

Nu moest de werkelijke oorlog beginnen. Aller oogden waren op den weg gericht, die van de andere zijde op de Maas uitliep.

— Daar zijn ze, daar zijn ze ! klonk het snel.

Men zag de eerste grijze mannen — huzaren van den dood, met dat afschuwelijk emblema..., nu zoo vol beteekenis, want waarlijk de dood leerde om hen... de dood ging ook van hen uit.

De onzen hadden den vinger aan den trekker.

— Wacht, wacht !... Laat ze naderen ! vermaande majoor Collyns.

De Duitschers trokken recht naar de brug...

— Vuur ! beval de overste der Belgen...

De eerste schoten... Paarden steigerden, renden in de Maas, huzaren stortten neer... De eerste schoten... en de eerste dooden ! Andere ruiters wendden den teugel, botsten op de volgende in en er ontstond een groote verwarring en een wanordelijke vlucht.

Niet met een « Hoerah » zou de vijand bij Visé over den stroom trekken.

Maar de huizen aan den overkant waren reeds door Duitsche infanterie bezet, en deze, misschien vreezend, dat de onzen de ruiters achtervolgen zouden, vuurden uit alle macht naar de linkerzijde.

De vijand riep zijn geschut ter hulp. De kanonnen stonden bij 's Graven-Voeren, in het Noord-Oosten, en zonden een regen van schrapnells, die echter slecht gericht waren en vrij ver van de huizen ontploften, waar de mannen van majoor Collyns dekking hadden gezocht. Ook de positie bij Lixhe, waar een doorwaadbare plaats was, kreeg een overvloed van granaten. En de Belgen konden niet antwoorden, zij hadden geschut noch machiegeweren.

Om half vijf moest Collyns de stelling ont-ruimen. De Duitschers ontwikkelden nu grooter macht en dwongen het bataljon tot werkeloosheid door hun geschut. De terugtocht was zelfs zeer lastig... Na een stortregen van granaten moest de post van Lixhe een eind voortloopen en zich dan weer ten gronde werpen om voor een nieuwe vlaag van projektielen dekking te zoeken.

Het dapper groepje bereikte Milmort... De verliezen waren twee dooden en een tiental gewonden.

Leman zond Collyns dan naar Wandre, om daar de brug te verdedigen. Met karren, tonnen, steenen en ander materiaal versperden de soldaten de brug, en in de huizen maakten ze verschan-singen met schietgaten. Ook het kerkhof werd in een redoute veranderd.

't Was nu Woensdag, 5 Augustus geworden.

Reeds waren de Duitsche spionnen lustig aan 't werk.

Collyns werd aan de telefoon geroepen.

Men gelastte hem in naam van den staf zich van Wandre terug te trekken.

En de generaal had even te voren verklaard, dat de brug tot 't uiterste moest verdedigd worden.

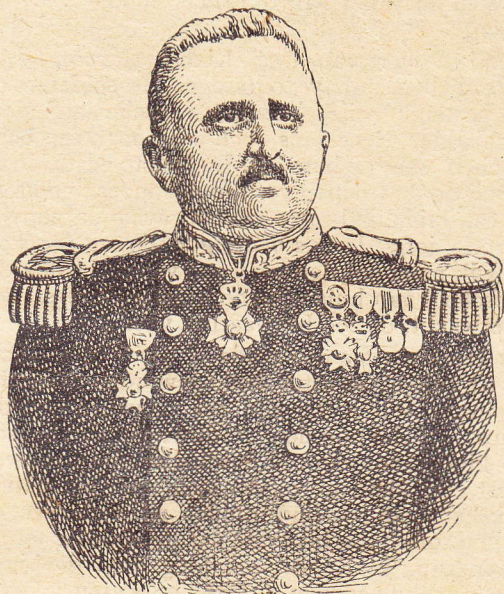
De aanvoerder belde het groot hoofd-kwartier op en vroeg uitlegging.

— Nooit heb ik die instructie's gegeven ! antwoordde Leman.

Een Duitsch agent was aan 't werk geweest. Dat maande tot voorzichtigheid aan.

Collyns keerde voor de brug terug. En wat zag hij ? Mannen waren kalm bezig de barrikade weg te ruimen.

— Wie heeft u dat bevolen ? vroeg de majoor woedend.

Luitenant-Generaal Dufour

— De politiekommissaris daar !

— Waar moet gij u mee ! zoo richtte Collyns zich thans tot dezen ambtenaar.

— Nu weet men waarlijk niet, wien te gehoor-zamen ! bromde de kommissaris. De generaal heeft me zoo juist getelefoneerd, dat de brug vrij gemaakt moet worden.

Weer een spion dus !

— Mijnheer de kommissaris, hernam de batal-jon-overste, ik zal aan de schildwachten gebieden op ieder te schieten, die aan de barrikaden raakt en ik stel u verantwoordelijk.

Het bleef dien dag rustig. Maar men moest op zijn hoede zijn voor den nacht.

Tusschen Wandre en Visé stonden de vesting-troepen van Pontisse. Men kon veronderstellen dat Duitschers bij Lixhe over de Maas waren geraakt. Naar die zijde moest dus streng gewaakt worden.

Rond middernacht klonk van daar een hevige fusillade.

Mannen renden in een paniek aan. 't Waren de vestingtroepen van Pontisse, oudere soldaten, die lang buiten dienst geweest en nu eensklaps weer onder de wapens geroepen waren.

— Terug ! riep Collyns.

Maar de soldaten ontglipten hem naar de linkerzijde en verdwenen in het duister.

De vijand was daar... Twee maal werd hij achteruit geslagen, doch keerde met sterkere macht terug. In de huizen en hoven werd geweldig gevochten bij het schijnsel van brandende stroomijten met teer begoten. En in den gloed der dansende vlammen zag men strijdenden vallen, het lichaam opengerukt, het hoofd verbrijzeld, stervenden in plassen bloed... En tusschen het geknetter der geweren klonk gekerm van gewonden, en de woedende bevelen « Vorwaarts » der teleurgestelde officieren.

Nieuwe benden stormden aan... De kogels der Belgen maaiden de rangen neer...

Eenige onzer soldaten waren niet te weerhouden en drongen in de straten en tuinen vanwaar de vijand zich voor het hevig vuur teruggetrokken had en gewonden en dooden achterliet.

Een zekere Lange bracht het vaandel van het 89^e regiment Mecklenburgsche grenadiers mee... Hij vond het langs een gevel, bij de lijken van een kolonel, een adjudant-majoor, den vaandrig.

Collyns greep de trofee en riep :

— Zege, zege ! Leve België !

Men wenschte hem geluk, zelfs eenvoudige soldaten kwamen hem de hand drukken. Tegen den morgen droop de vijand voor goed af. De onzen doorzochten de huizen en struiken, waar nog Duitschers verborgen zaten.

Velen hieven de handen op en riepen :

— Kamerad, Kamerad ! Nicht schieszen !

Ze gaven zich gewillig over, maar anderen verdedigden zich tot het laatste toe. Een twaalfstal grenadiers vocht zich in een hof dood, liever dan gevangen genomen te worden. Een officier, die gewond was, sneed zich met een zakmes den hals over, toen hij onze ambulanciers zag welke de gekwetsten kwamen halen.

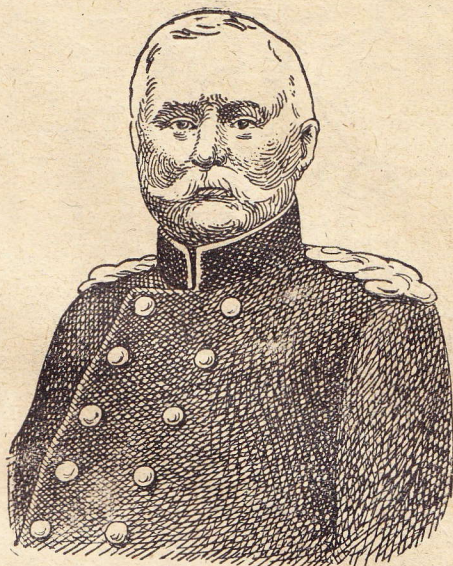
Kapitein Grossman van het 2^e bataljon 32^e linie verjoeg intusschen een bende Duitschers die bij Rhees de positie gevaarlijk maakten en keerde met 400 gevangenen terug. Onder deze bevond zich luitenant graaf Moltke, kleinzoon van den bekenden maarschalk.

Ook op andere punten van 't Land van Herve was de vijand binnengedrongen, namelijk langs Henri Chapelle, Francorchamps en Stavelot.

Dienzelfden Woensdag 5 Augustus, vóór den strijd bij Wandre, waren de Duitschers begonnen de forten Barchon en Evegnée te beschieten met de stukken, die zij toen onder de hand hadden, geschut van 77 en 105 millimeter. En hij zond zijn troepen ten aanval.

De 27e brigade van het VIIe korps moest ten aanval. De forten, het veldgeschut, de machien-geweren en onze soldaten richtten groote verliezen onder de bestormers aan. Gansche rijen vielen neer. Maar de officieren joegen nieuwe drommen voort. 't Ging over gewonden en stervenden, over en door bloed. De voorsten bleven in den prikkeldraad versperd. Een Duitscher verhaalt zelf :

— Bajonetten op ! was het bevel, en toen

Luitenant-Generaal De Guise.

ging het met stormkolonnen voorwaarts ! Wij moesten de prikkeldraadversperring nemen... Wij moesten, het kostte wat het wilde.

Het was als een oordeelsdag van kreten, geschreeuw en kommandowoorden, van kanongebruil en het gillende fluiten der schrapnells.

Mijn kameraden vielen rondom mij. Maar ik lette er niet op, ik werd met de anderen voortgedreven door een macht, die sterker was dan ik zelf.

Het kwam nog voor, dat de voorsten begonnen te wankelen. Maar dat hielp hun niet, want achter hen drongen de anderen op. En achter ons kwamen weer nieuwe rijen aanstormen, alsof zij met geesels waren voortgezweept.

Er was maar één weg : voorwaarts ! Voor mijn voeten lag lijk aan lijk met open mond en starende oogen, badend in poelen van bloed, bezoedeld door uitgesprongen hersenen, door losgereten ingewanden, uiteengescheurde lichamen. Ik trapte in rookend ingewand om steun te vinden voor mijn volgende schrede.

Ik hoorde het jammeren onder mijn voeten, voor mij, achter mij, terzijde.

Ik zag armen als in smeekend gebed ten hemel strekken... Ik hoorde jonge mannen krijten : moeder, moeder ! in stamelenden doodsangst en afgrijzen.

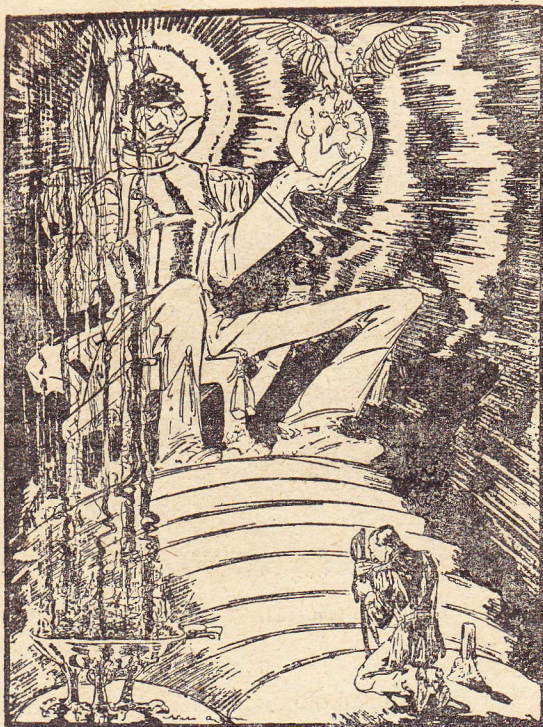
Ik zag armen naar andere armen grijpen, en kameraden, die aan elkander vastgeklemd lagen en het gelaat tegen den grond drukten om zich te bergen voor de zwaar trappende laarzen.

Het zou niet lang duren of zij waren vertreden tot een rookende, kleverige massa van bloed en brein en lappen vleesch.

Voorwaar's en steeds voorwaarts tot wij bij de prikkeldraadversperring kwamen.

Dat was geen draadversperring meer...

Dat was een rookende wal van lijken, verscheurde en vertrapte lijken, stukken van armen

Wilhelm en zijn God.

en beenen, opengereten kelen, waaruit een stroom van geronnen bloed liep, gezichten met opengescheurde wangen — kaken en oogen, gapende borsten en buiken. En een rochelen en krijten, en jammeren en steunen... vereenigd met ons eigen gebrul en gegil tot een geluid, alsof een wereld in schrik en ontzetting ten onder ging.

Maar voorwaarts, steeds voorwaarts...

Wij traptten op en over dien wal van levenden en dooden... van opengebarsten lijven en uiteengereten lichamen, alsof wij op vasten bodem gingen. Sommigen bleven hangen en zonken met een gil neder, met tastende handen voor zich uitgrijpend om hun leven te redden, rukkend en trekkend, terwijl de punten van het prikkeldraad al dieper en dieper in het vleesch drongen en kleederen en leden aan flarden scheurden. Er hingen daar gezichten met de tong uit den mond, met uitgerukte oogen en opengescheurde monden... Een damp en een walm van bloed en lijken...

En voorwaarts steeds... »

Zoo ging het daar tusschen den oever der Maas en de helling van het fort Barchon.

Eenige bataljons waren over dooden en gewonden in de loopgraven der Belgen gedrongen.

Generaal Bertrand, die er het bevel voerde, zag het gevaar — en zond troepen der 11^e brigade ten tegenaanval. 't Werd een strijd met het blanke wapen, man tegen man, een reeks van verschrikkelijke tweegevechten. Het staal wroette in het vleesch...

Het was zooals die Duitscher getuigde :

« Ik zag een geweerkolf opheffen door twee

trillende armen, gereed om mijn schedel tot splinters te slaan. Ik hoorde een lachen, dat mij door de ooren en hersens snierpte en al mijn zenuwen scheen te verscheuren. Ik herinner mij een sprong terzijde... mijn voet wondde een vaalbleek gezicht, dat naar boven lag te staren. Een geweerkolf suisde door de lucht en schampte mijn arm... Toen een stoot vooruit met de bajonet... ik zag hoe zij in een keel verdween, ik zag een rookende bloedstroom er uit opspringen als een heete bron... Een gelaat dat plotseling verbleekte en met een schreeuw zwaar neerzank, een lichaam dat wankelde en viel...

En dan nieuwe slagen en stooten ! Een zinneeloos moorden. Een steunende, huilende verwarring. Stapels van dooden en stervenden... Menschen tegenover elkander in toomelooze, waanzinnige razernij... »

En de Duitschers waren niet bestand tegen de Belgen. Ze hadden zich te ver gewaagd of hun oversten te veel van hen geëischt. Eensklaps greep daar bij Barchon een paniek hen aan. De officieren sloegen met hun sabels, schoten met revolvers, maar 't hielp niet... De vijand ging in wanorde op de vlucht en deelde den schrik aan anderen mede, zoodat zelfs de wagenvoerders hun konvoien met munitie en levensmiddelen keerden en terug gallopeerden.

Welk een tocht door het land van Herve ! 't Leek of alles verloren was... een « *sauve qui peut* ». De angst sloeg zelfs naar Aken over, waar men reeds de stadsarchieven op wagens laadde...

Maar de mannen der 11^e brigade droegen generaal Bertrand in triomf rond. En het nieuws verspreidde zich te Brussel en door gansch het land.

't Was helaas slechts een tijdelijke zege ! Onze troepen waren te weinig in aantal om den vijand te vervolgen.

En deze wreekte zich op weerlooze dorpen in Luikerland, zooals we weldra zullen verhalen.

Von Emmich begreep, dat hij Luik anders aantasten moest. Neen, dat was geen schijnverzet vanwege de Belgen !

Weldra moest generaal Bertrand naar den anderen oever overgaan. Majoor Collins, dien we te Wandre achterlieten, dekte dien terugtocht en volgde dan na zijn dapperen eersten strijd, de achterhoede naar Ans.

De Duitsche staf bracht zijn 150 millimeter en 210 millimeter geschut in stelling en besloot den hoofdaanval in den sektor Ourthe-Maas te doen. Tegelijkertijd werden Pontisse, Barchon, Evgnée, Fleron, Chaudfontaine en Embourg ten Oosten der stad bestookt. Aanval na aanval had daar plaats. Het 11e en 12e onderscheidden zich bij Pontisse. Men streed met ware doodsverachting. Uit de redoute n° 8, tusschen Liers en Pontisse, ontsnapten slechts twee man, die zich lang onder de lijken hadden moeten verbergen.

In dien nacht van 5 op 6 Augustus gleden Duitsche troepen van de 38^e en 43^e brigade over de hellingen bij het fort Boncelles en het dorp Sart-Tilman. Ze hoopten door verrassing de

Belgen te overvallen. Maar eensklaps straalden de zoeklichten hun schijnsel uit en begon het geschut te bulderen. Toch brak de vijand door. Daar was de 15^e brigade gedetacheerd van Namen, zooals we hierboven reeds mededeelen en bestaande uit het 1^e en 4^e jagers te voet. Het 1^e was op 4 Augustus onder 't gejuich der bevolking uit Charleroi vertrokken. De trein bracht het naar Hoei en den volgenden dag naar Luik-Longdoz. Eerst moest het in reserve bij Jupille achter de 11e brigade van generaal Bertrand, die het zooeven beschreven gevecht bij Barchon leverde. 's Avonds marcheerde het door Luik naar Fragnée en dan met het 4e naar Ougrée. Generaal Massart voerde het bevel. Er viel een stortregen.

Daar naderde een auto. Kommandant Marchand, gehecht aan den staf van Leman, zat er in.

— Het voetvolk wordt bij Sart-Tilman aangevallen, de jagers moeten het gehucht tot elken prijs verdedigen, zoo bracht hij het bevel.

— 't Is dus de opoffering? vroeg Massart.

— Ja, generaal!

— 't Zij zoo! vooruit!

Kolonel Jacquet ging langs de rangen en moedigde de soldaten aan.

Buiten het gehucht was de strijd reeds in volen gang. Geweren, mitrailleurs, kannonnen knallen, huilen, bulderen en allerlei lichten zetten de bosschen van Saint-Jean en Schlessin in vollen gloed.

— Hier zullen ze ons aanvallen! had generaal Leman eenige weken te voren gezegd, toen hij over te vlakke reed.

Zijn voorspelling was uitgekomen.

Boncelle en Embourg schenen door een gordel van vuur omringd.

De jagers gingen in 't gevecht.

— Sauve qui peut! klonk het. En het was of Belgische linietroepen dit riepen.

't Schenen vermonde Duitschers te zijn, die een paniek wilden verwekken.

Verwoeder werd de strijd, die 's morgens voortduurde. Onze verliezen waren reeds zwaar.

De Duitschers wenden allerlei list en aan. Nu eens bootsten ze de signalen der onzen na als: «Staakt het vuur». Dan zag kapitein Henseval, kommandant van de 3de compagnie, 3de bataljon een groep Duitschers, die de handen omhoog hieven en een witte vlag heeschen.

— Kamerad! riepen ze.

Henseval ging er met een tiental mannen heen. Eensklaps wierpen de laffe bedriegers zich neer en braakte een machiengeweer zijn kogels uit. Henseval en zijn mannen stortten neer; slechts een van het groepje ontkwam. De kapitein was door verscheidene kogels in de borst getroffen.

Bij Boncelles rukten het 73^e en 74^e regiment Duitsche infanterie ten aanval voor het fort.

In aaneengesloten rangen kropen ze door een

beetwortelveld. Granaten en mitrailleurs sloegen bressen in de rijen, maar de officieren dreven hun mannen voort.

Driemaal braken de rijen, driemaal herstelden ze zich, maar telkens veel kleiner. Honderd soldaten bereikten de gracht. Ze hadden geen officieren meer en wilden zich overgeven. Kapitein Lefert, kommandant van het fort en luitenant Montois verschenen. De Duitschers staken de handen op. Twee schoten knalden, maar men wist niet van waar. Kapitein Lefert viel neer, met in elke dij een kogel. De Duitschers verdwenen als gevangenen in het fort.

Tegen zeven uur in den morgen staakte de vijand het gevecht.

«Haastig doorloop ik het slagveld, verhaalde Pater De Groote, aalmoezenier van het 1^e jagers te voet... Welk een verschrikkelijk tafereel! Rond de loopgrachten liggen Belgische en Duitsche lijken drie meter hoog. In een gracht zie ik bloed en opengereten lichamen! Helaas, hoeveel kleine jagers liggen daar, arme jongens waarop angstige moeders wachten.

Ik verbind en bemoedig gewonden.

Ook Duitschers weenen, kermen, richten tot mij een laatste vaarwel voor hun ouders, vrouw en kinderen.

Daar voor me liggen meer dan 5000 dooden van Brandenburg, Hanover en Pommeren. De bodem is grijs... En kreten, klachten en snikken stijgen op...

Daar ligt een vrijwilliger van 17 jaar. De ingewanden puilen uit een afgrijselijke wonde. Ik kniel bij den armen jongen neer, en 't arme kind klaagt: «Mijn moeder... mijn moeder... ik zou haar willen zien». Hij geeft me een stuk van vijftig centiemen. «'t Is alles wat ik bezit» murmelt hij, «'t is voor de kerk waar ik gedoopt ben geworden.»

Ik ga verder. Een kommandant geeft me twee soldaten tot bescherming mee, en de voorzorg is niet overbodig. Een oogenblik later vuurt een officier, die dood scheen, twee revolverschoten in mijn richting, gelukkig zonder me te raken; ik ben op mijn hoede tegenover de vijandelijke oversten. Hoe ernstig gewond ze ook mogen zijn allen houden ze zwijgend, hooghartig de hand op den sabel uit vrees ontwapend te worden.

— Ik zou met mijn sabel en eereteekens willen begraven worden, zegt me een stervende hauptmann.

Ik beloof dat het zoo zal geschieden en voldaan geeft hij den geest.

De verpleegsters vervoeren de gewonden met bewonderenswaardige toewijding en weldra zag men op den weg van Angleur een lange karavaan ambulancierwagens, waaruit gekerm en gekreun klinkt. » (1)

(1) Récits de combattants, recueillis par baron C. Bullen.

De keizer en generaal von Emmich bij Luik.

IX.

De aanslag op generaal Leman.

Eenige dagen vóór den oorlog huurden eenige mannen kamers te Thier te Luik, bij een eerzame vrouw. Zij gaven zich voor Denen uit.

Op den avond van 1 Augustus betaalden ze hun rekening.

— De stad wordt ons te onveilig, verklaarde een van hen, en daarom vertrekken we dezen nacht.

Om 6 uur in den morgen stond de vrouw op. Ze hoorde haar huurders heengaan en wilde hun nog een goede reis, wenschen.

Tot haar verbazing zag ze dat de vreemdelingen een Deutsche uniform droegen. Ze gaven daar geen andere verklaring over en verdwenen.

Waren zij de leiders van het 'oute stuk, dat we nu willen verhalen?

De staf van generaal Leman had zijn bureelen in de rue Saint-Foi te Luik. Daar kwamen om zoo te zeggen al de draden samen van de vele punten, waar voor 's lands recht en vrijheid gestreden werd. Van daar gingen de bevelen uit per telefoon, per renbode, op allerlei manieren.

Nacht en dag werd er koortsachtig gewerkt, maar ook kalm vergaderd, 't eene plan na 't andere overwogen. al naar men het volgens de steeds wisselende omstandigheden wijzigen moest.

't Was in den nacht van 5 op 6 Augustus. Tegen twaalfen had men het vaandel van het 89^e Meckleburgsche grenadiers gebracht, de

eerste trofee, waarvan de soldaat Fernand Lange zich meester had gemaakt, zooals wij bij de beschrijving van het gevecht te Wandre reeds vertelden.

Een groote menigte had het tooneel van dat overbrengen naar 't hoofdkwartier bijgewoond en lucht gegeven aan haar geestdrift.

Dan werd het weer stil tot de morgen aanbrak.

Bij de eerste schemering naderde een auto met twee lanciers die luid uitriepen :

— Hier zijn de Engelschen !

Na hen volgden vijf Duitsche officieren, en soldaten op twee rijen, 't geweer geschouderd.

— Leve de Engelschen ! tiert en schreeuwt de opgewonden menigte, die de eerste afgezanten van de beloofde en zoo vurig verwachte helpers meende te zien.

Ramen en deuren werden geopend.

— Wat is er, wat is er ? vroegen de bewoners.

— De Engelschen zijn gekomen ! klonk het terug.

— Leve de Engelschen, leve de Engelschen galmde het luider.

Kommandant Marchand, die den vorigen avond, zooals we zagen, de bevelen van den staf naar de jagers bij Sart-Tilman overgebracht had, stond nu op den drempel der bureelen. Binnen was men aan 't werk...

Marchand wist niet wie hij voor zich had... In de bureelen hoorde men het gerucht — en daar klonk het :

— De Duitschers zijn daar !

Maar waren het parlementairen of deserteurs. Het antwoord liet niet lang op zich wachten.

Kommandant Marchand stond reeds tegenover de officieren, die eensklaps in de eene hand een revolver en in de andere een dolk vertoonden. De voornaamste, graaf Joachim von Alvensleben, wilde doorgang.

— Gij passeert niet ! riep Marchand, naast wien kommandant Vinçotte ook al stond. Deze officier was uit 't bureel gekomen.

Schoten klonken. Drie Duitsche officieren vielen neer. De twee andere sprongen vooruit. Von Alvensleben geraakte voor Vinçotte, die hem echter te vlug was en den graaf vier kogels in 't lijf joeg. Intusschen was ook kapitein Lhermite naar buiten gesneld en velde den laatsten officier neer.

De Duitsche soldaten losten eveneens hun geweren. Hun kogels floten rond, botsten tegen de muren, maar twee raakten kommandant Marchand in den hals en de borst...

Kolonel Stassin, die met Leman had gewerkt, begreep het doel van den aanslag. Het was den Duitschers om den gouverneur van Luik te doen. De kolonel had geen tijd om zich voldoende op de hoogte van den toestand te stellen. Hij zag Marchand in een plas bloed, daarnaast de lijken der officieren... dan om hen heen den strijd... Nieuwe Duitschers daagden op om den hoek der rue Saint-Léonard en schoten in de ramen en de gang.

Had de vijand de stad bezet? Er was nu geen tijd om een antwoord op die vraag af te wachten.

De gouverneur moest in veiligheid gebracht worden. Met de hulp van de kapiteins Krahe en Lebbe, bracht hij generaal Leman langs achteren weg. De generaal en de kolonel klommen over een muur, liepen dan naar het station van Vivegnis, waar ze zich onmiddellijk per spoor naar het fort Loncin begaven.

In de rue Saint-Foi hadden kommandanten Vinçotte en Hautecler, kapiteins Buisset en Lhermite, luitenant Renard, met de soldaten en gendarmen der wacht, den strijd geëindigd.

De Duitschers — een dertigtal — werden gedood, gewond, terwijl de laatsten konden ontsnappen. We hadden twee dooden, kommandant Marchand, den gendarm Houba en twee gekwetsten.

Zoo eindigde deze geheime aanslag, die nooit geheel opgeklaard is geworden.

De gouverneur was dus op het fort Loncin.

X.

Hoe men soldaten ophitst.

Toen de oorlog uitbrak, bevonden er zich gansch België door, nog veel Duitschers... Ze waren immers zoo talrijk in ons land.

Een eerste maatregel, die noodzakelijk was voor onze eigen veiligheid, schreef voor, dat ze uitgedreven moesten worden.

Neen, niet allen waren schuldig... En bovendien, hoeveel Belgische vrouwen waren Duitsch geworden door huwelijk. Zooals 't altijd gaat, moesten de goeden het met de kwaden bekoopen.

't Is begrijpelijk, dat de volkswoede over Duitschlands verraad, aanleiding gaf tot zekere onregelmatigheden. In een Duitschen winkel hier en daar werd al eens een raam ingegooid. Men rukte Deutsche opschriften af. Te Antwerpen bijvoorbeeld plunderde men zekere Deutsche kroegen aan den havenkant. De een of andere Duitscher zal wel eens een klap opgelopen hebben.

Maar van overheidswege werden de vreemdelingen gedurende die uitzetting beschermd. Een Duitscher, die Brussel moest verlaten, getuigde dit in een brief, dien hij op 10 September 1914 in de « Kölnische Volkszeitung » liet verschijnen:

Te Brussel werden de Duitschers in de Koninklijke Cirk verzameld.

« In dat ruim en wel verlucht gebouw, zoo verklaart hij, en den volgenden morgen bij het geleiden naar het station, werden wij bewaakt door burgerwachten, die zich met zooveel welwillendheid jegens ons gedroegen, dat zij veel meer met onze bescherming, dan met onze bewaking belast

waren. 't Was een treurig gezicht, die ontelbare vluchtelingen, vrouwen en kinderen, en wij hoorden ondanks het vroege uur, de medelijdende uitroepingen van inwoners aan de ramen der huizen. De burgerwachten betoonden evenveel deernis; niet een onder hen liet na door zijn uitdrukking, zijn woorden of gebaren menschelijk medelijden te bewijzen. Velen droegen pakken of kinderen.

Burgemeester Max kwam om 2 uur 's morgens kijken of alles ordelijk geschiedde.

In de Cirk werd melk en voedsel uitgedeeld. Ieder deed al 't mogelijke om hulp te bieden.

Mevr. Henry Carton de Wiart, echtgenoot van den Minister van Justitie, bracht zelfs een deel van den nacht in de Cirk door en toonde groote bezorgdheid voor de vrouwen en kinderen ».

Maar alle Duitschers waren zoo oprecht niet als bovenbedoelde.

Al dadelijk in die eerste Augustusdagen verschenen in Deutsche bladen lasterlijke artikels over zoogenaamde gruwelen door Belgen op Deutsche burgers gepleegd.

Een vertelde, dat hij te Antwerpen Deutsche vrouwen naakt langs de straten zag sleuren. Kinderen werden uit de ramen op de steenen neergeworpen. Anderen hadden landgenooten zien slaan en schoppen en dan afmaken. Weber te Antwerpen werd uit zijn hotel, waar hij zich verborgen had, door zwaveldampen buiten gejaagd en vermoord. En op dien stond zat Weber blakend van gezondheid te Rotterdam.

Die beschuldigingen waren grove leugens.

Terecht schrijft Jean Massart in zijn boek *België's verzet tegen de Deutsche overheersching*:

« Wij kunnen op de meest stellige wijze beweren dat geen enkele ernstige mishandeling van personen is vastgesteld, noch te Brussel, noch ergens anders en dat alles zich bepaald heeft bij stoffelijke schade. Wil dit zeggen dat wij de visschers in troebel water vrijspreken die de Deutsche winkels hebben geplunderd? Blijkbaar niet; maar men moet erkennen dat er slechte elementen zijn in alle groote bevolkingen, en dat het Berlijnsche gepeupel zich niet beter heeft gedragen dan het Brusselsche; lees nog eens wat de Engelsche gezant te Berlijn zegt, en de verontschuldigingen die de Deutsche overheden hem aangeboden hebben voor de gebroken ruiten van zijn huis, tengevolge van een artikel in het *Berliner Tageblatt* (1° Engelsche blauwboek, nr 78). Let er op, hoe hier terstond het verschil van geestesgesteldheid aan den dag treedt: de Deutsche bladen zetten hun lezers op tegen de vreemdelingen; de onze echter doen al hun best om de volksbetooningen te bedaren.

Wat wij als zeer teekenend en bizonder weerszinwekkend beschouwen in de Deutsche geschriften is, dat zij in deze gevallen, evenals in die der « vrijshutters » het wettelijk bestuur van ons land daarover verwijten doen. Niet alleen toch zijn onze overheden terstond opgetreden om die opstootjes te onderdrukken, en de *Deutsche Bank* en de *Deutscher Verein* te Brussel onder militaire bewaking te stellen, maar zij hebben veel meer

Generaal Joffre.

gedaan dan enkel hun plicht was, ten einde de Duitsche gezinnen te beschermen en hun den terugkeer naar hun land te vergemakkelijken. Niets is meer tekenend in dit opzicht, dan hetgeen te Brussel gebeurde in den nacht tusschen 8 en 9 Augustus, bij het vertrek der Duitschers. Deze kwamen in den avond bijeen in een gebouw van de gemeente. In de trams, die hen daarheen brachten, deed ieder zijn best hun alle denkbare diensten te bewijzen; in het gebouw zelf lieten de burgerwachten warme dranken voor hen gereed maken, en later, op den weg vandaar naar het Noorder-station, hielpen diezelfde burgerwachten hen met het dragen hunner kinderen en koffers. »

De heer Brand Whitlock, gezant der Vereenigde Staten van Amerika die de Duitsche belangen waarnam, getuigde in denzelfden zin, toen hij de Belgische regeering dankte voor haar goede maatregelen jegens de uitgedreven Duitschers en onder meer schreef :

« De Belgen weten te sterven met even groote heldhaftigheid in den strijd, als zij menschlievendheid weten te betoonen tegenover niet-strijdenden. »

Maar men moest waken tegen de Duitsche spionnen en van die gasten wemelde het in ons land.

Waarom die ophitsende artikelen in de Duitsche bladen ? Om de soldaten in de goede stemming te brengen, een stemming welke 't Duitsche militarisme eischte ! Geen oorlog alleen tegen het leger, maar ook tegen de bevolking ! De bevolking ontmoedigen, terneerslaan, zoo treffen, dat ze zelve om barmhartigheid en genade smeekt, dat ze haar regeering dwingt vrede te vragen !

Een bevolking terroriseeren om haar weerstand te breken, om haar te doen sidderen voor de Duitsche troepen, zoodat een handjevol soldaten een dorp, een stad zelfs in bedwang houden kon.

Ziedaar beginselen van 't Duitsche leger, die in ons arm land toegepast moesten worden. En om die toepassing te bevorderen, moest men den soldaat verbitteren, hem wrok en nijd in hart en hoofd steken, hem ophitsen.

Vandaar ook die franc-tireurs legenden welke al dadelijk in de Duitsche pers verspreid werden. Het heette, dat de Belgische regeering ons aan-

zette om de Duitsche soldaten op alle mogelijke manieren te bestoken, er op te schieten, ze af te maken... en zoo onbeschaamd werd er gelogen, dat men de Belgische bevolking voorstelde als sluipmoordenaars. De vrouwen brachten gewonden om, sneden hun neus en ooren af, staken peper in de wonden, mengden vergif in spijzen en drank.

— Ga niet slapen zonder steeds uw revolver onder de hand te hebben, ried men den soldaten aan. Of 't was : « Eet niets zonder de menschen uit het huis van het voedsel te hebben laten proeven. »

De priesters werden voorgesteld als aanstokers en leiders der francs-tireurs. Geen wonder dus dat de Duitsche soldaat ons land binnenkwam met allerlei valsche begrippen. En dan waren er veel slechte elementen onder, die nu hun beestachtige hartstochten ongestraft konden botvieren. Daarbij kwam de woede over der Belgen weerstand, het kleine leger dat het groote Duitsche rijk durfde dwarsboomen.

Zoo poogt men de gruwelen te verklaren, door de Duitschers bedreven, en waarvan wij nu moeten spreken, maar dat alles is nog geen voldoende uitlegging. Men huivert bij 't vernemen van alles wat tegen een weerlooze bevolking gedaan werd. Men meende zoo iets niet meer mogelijk in onzen tijd, en men vraagt zich af, welk een opvoeding aan de bedrivers gegeven moet zijn, om het toch mogelijk te maken.

XI.

De gruwelen in 't Luikerland. De weg van Aken naar Visé.

De eerste troepen betraden, zooals de lezer hiervoren vernomen heeft, bij Gemmenich ons land. Van daar leidt een weg over Warsage naar Visé...

Den eersten dag, 4 Augustus, om half tien verschenen een vijftigtal uhlanen in dit dorp. De

Generaal Falkenhayn,
Overste van den Duitschen Staf.

De Duitse kultuur.
(G. van Raemdonck in *De Amsterdammer*)

burgemeester, tegelijk Senator, de reeds bejaarde heer Flechet, protesteerde tegen deze schending van ons grondgebied. Men antwoordde hem met het overreiken der reeds bekende proklamatie van Von Emmich «Aan het Belgische volk».

Onze overheid had over den weg boomen laten werpen, en een gracht versperde eenigszins den doortocht.

Die gracht moest dadelijk gevuld worden en de majoor liet ook de boomen aan den kant leggen.

— Zijn er hier Belgische soldaten? vroeg hij aan den burgemeester.

— Neen...

— En te Berneau?

— Dat weet ik niet, maar wist ik het, dan zou ik het u toch niet zeggen.

— Is het waar dat de brug bij Visé gebroken is?

— Ik weet het niet.

— Er mogen geen bruggen vernield worden. Wij moeten kost wat kost door uw land. Er zullen hier veel soldaten voorbij komen. Ze moeten de

levensmiddelen krijgen, die ze vragen, en in alles gehoorzaamd worden.

Die huzaren reden door. Ze waren de voorboden van een groot leger dat weldra volgde.

Die voorposten stootten te Visé op het bataljon van majoor Collyns, gelijk we geschreven hebben. Dat wekte onder de Duitschers reeds misnoegen. Te Mouland vormden ze een groot kamp. Ook in de andere dorpen waren veel troepen; zooals te Warsage.

Om vier uur hoorde men het geschut van de forten Barchon en Evignée. Het was wel de oorlog, die nu in al zijn verschrikking begon.

Het Duitse geschut bij Fouron antwoordde. De bevolking bracht den nacht in de kelders door.

Den volgenden dag, na den noon, namen de vijanden een dreigende houding aan. Men wist, dat ze in het naburig Berneau reeds gebrand hadden. Toch bleef alles nog vrij rustig en niets dan het geschut en het gerij op den steenweg stoorden den nacht.

Men vernam 's morgens hoe het Belgisch leger een dapperen weerstand bood. Een stroom van gewonden kwam voorbij. Reeds veel Duitschers waren gesneuveld.

Dien 6^{den} Augustus in den namiddag werd een Duitsch officier neergeschoten. Dit gebeurde voor een villa.

«Man hat geschossen!» klonk het dadelijk.

Die «man» waren de burgers natuurlijk, al hielden de zenuwachtige soldaten den vinger aan den trekker van hun geweer

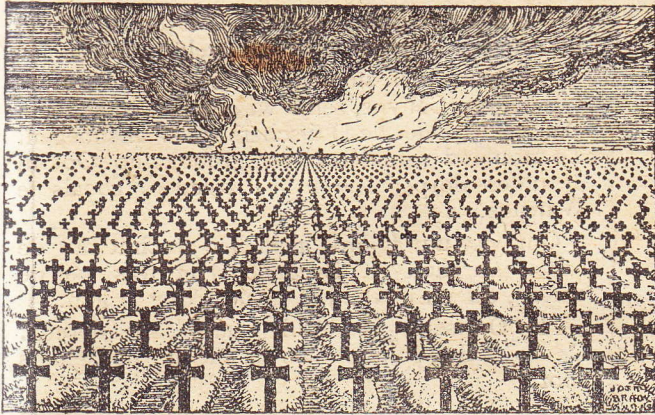
Men bestormde de villa; deze was onbewoond. Ze werd in brand gestoken. Een dame betichtte een soldaat het schot gelost te hebben. Een officier onderzocht zijn geweer dat inderdaad een patroon miste. De militair werd aangehouden.

Maar 't ordewoord was gegeven en de Duitschers renden als razenden door 't dorp, vurend in de ramen en deuren. Verscheidene werden in brand gestoken. Een zekere Joseph Lebeau vluchtte in de schuur zijner hoeve. De woestelingen staken ze in brand en de ongelukkige kwam in de vlammen om. Laurent Goffart en Désiré Henssen werden achtervolgd en liepen in het huis van den eerste. Om hun leven te redden, snelden ze naar den zolder. Dan klommen ze in een dakraam. Goffart bleef tusschen balken steken en werd met revolvergeschoten afgemaakt. Henssen kreeg een kogel in den buik en zes in de voeten. Toch ontkwam hij en genas. De 81 jarige Henri Hardy werd neergeschoten op den drempel van zijn woning en de Duitschers sleurden zijn lijk te midden der straat. Het moest daar blijven liggen... 's Avonds werd het gehaald door den zoon en onder stroo verborgen. Het bleef een week onbegraven.

Burgemeester Flechet die tooneelen bemerkende, snelde naar buiten en sprak een officier aan. Hij verzekerde dat de dorpelingen onschuldig waren.

— Verzamel de mannen hier! gebod de overste.

Dan koos hij zes burgers als gijzelaars uit; waaronder den burgemeester. Deze mannen moes-

Duitsche kriegsroem. Het IJzeren Kruis (*Life*).

ten voor de troepen gaan. Onderweg voegde men nog acht burgers, die uit hun huis werden gehaald, en twee meisjes van Berneau, welke na den moord op hun vader op de vlucht geslagen waren, bij deze groep.

De ongelukkigen moesten mee naar Mouland. Voorbijtrekkendetroepen, ook officieren, beleedigden hen en riepen : «Zwijnhond ! Moordenaars ! Schurken ! Ge moet allen kapùt !»

Dan werden zes gevangenen op rij gesteld : Pierre Franck, Julien Franck en Ferdinand Franck, drie broeders van 38, 18 en 19 jaar, hun schoonbroer Lambert, Joseph Leuten, een knaap van 17 en Jean Teheux, 50 jaar.

De soldaten bespotten ze eerst, sloegen ze en fusilleerden ze dan. De overlevenden hoorden dat hun beurt den volgende morgen komen zou.

Een treurige nacht brak aan. De veroordeelden zaten op de knieën of lagen op het gras. Duitschers omringden en bespotten hen.

- Ze hebben soldaten afgemaakt.
- Ze hebben gewonden mishandeld.
- Ze moeten sterven.

Zoo klonk het voortdurend.

Burgemeester Flechet herhaalde maar steeds, dat allen onschuldig waren.

Soms kwamen officieren met hem spreken. Hij vertelde dan hoe hij vroeger in Duitschland geacht werd. Hij had zelfs met den keizer gejaagd, toen deze nog student was te Bonn. En thans hielden ze hem hier als gevangene, als misdadiger.

De heer Pousset van Mouland, 60 jaar, die ook geknield moest liggen, kon het in die houding niet meer uithouden en riep :

— Doodt ons, liever dan ons zóó te mishandelen !

Anderen protesteerden insgelijks... gelijk een grijsaard van Berneau, die dan aan de wielen eener kar gebonden en geslagen werd.

Officieren zagen dat alles aan, doch lieten maar begaan.

De beide meisjes van Berneau werden wat meer ontzien. Men gaf hun een deken. De ongelukkigen lagen den ganschen nacht te weenen.

Toen het morgen werd, begingen de Duitschers

nog een afschuwelijke misdaad. Zes mannen werden van de anderen afgezonderd en naar twee populieren geleid. Aan den stam der boomen bevestigden de soldaten een ijzeren staaf. Dat was een galg..., want waarlijk de zes onschuldige, weerlooze burgers, die niets, in 't geheel niets misdaan hadden, waren veroordeeld om opgehangen te worden. De overigen moesten dit aanschouwen. Burgemeester Flechet was mogen vertrekken en vluchtte naar Holland. Hij had al 't mogelijke gedaan voor zijn gemeentenaren, maar wat baatte zulks bij een militarisme dat stelselmatig moordde, brandde en plunderde ?

Stelselmatig zeggen we, en met vooropgezet doel ! Ook nu weer, want deze terechtstelling had plaats, terwijl de troe-

pen voorbijtrokken. De soldaten moesten opgehitst worden. Die moord geschiedde met de meest geraffineerde wreedheid. Men deed de ongelukkigen een strop om den hals, haalde de lichamen omhoog, liet ze weer zakken, trok ze weer naar boven, zoodat het hoofd telkens tegen de staaf bonsde, en dit duurde voort, tot de dood onze arme landgenooten uit hun lijden verlost.

De andere gevangenen werden onder allerlei mishandelingen nog verder geleid en sommigen werden gedood. Te Warsage waren 18 slachtoffers.

Berneau, een dorpje van 450 zielen, had op den avond van 4 Augustus zijn vonnis ondergaan : plundering, brandstichting, vernieling. Zeven inwoners werden gedood. Naderhand vond men in de velden nog lijken begraven.

Mouland betreurde 4 dooden ; dit dorpje werd eveneens vernield.

Groote drommen vluchtelingen kwamen te Eysden, Mersch, Maastricht en op andere plaatsen in Hollandsch Limburg aan, en van op den heuvel staarden ze droevig naar de vlammen die hun dorpjes vernielden.

Onder de eerste gemartelde steden behoorde ook Visé, een stadje van 3800 inwoners aan de Maas, met vele hotels, pensions en restaurants waar het zoo gul de vele toeristen ontving uit België en Nederland.

We hebben hiervoren reeds het gevecht beschreven.

Een Duitsche majoor, die onvoorzichtig de brug naderde, werd het eerst gedood door een Belgischen kogel natuurlijk. Trouwens van onze troepen vielen twee mannen : Van Castel en Paulus, twee Antwerpenaren, die in het gehucht Devant-le-Pont begraven werden.

Maar de Duitschers zouden wraak nemen op de burgers over dien tegenstand. De 60 jarige Puts, die bij het station vreedzaam de aankomst der troepen bekeek, werd neergeschoten. Zekere Kenable en Tischen ondergingen hetzelfde lot aan de brug. In de straat Porte-au-Pont fusilleerden de woestelingen Louis Chastreux. Vader en zoon Brouha werden vermoord op den drempel van hun woning, rue de la Fontaine en Jean Charlier achter het godshuis.

En het was de eerste oorlogsdag! De heer Meurice, burgemeester, ging door de straten en maande de bevolking tot kalmte aan. De wapens werden ingeleverd. Men ruimde op bevel der Duitschers de barrikaden op, gaf aan de soldaten voedsel, aan hun paarden drinken.

Maar de Duitschers wilden immers hun stelsel volgen. Ze moesten slachtoffers hebben.

Daar naderde een trotsch officier, gezeten op een wit paard. Overmoedig en verachtelijk keek hij door zijn lorgnetglas. Hij liet 26 burgers gevangen nemen en wegvoeren. De weerloozen werden als vee in de quarantainestallen van het station opgesloten.

Tegelijkertijd dwong men andere inwoners, waarbij vrouwen en kinderen, naar de lijken te komen zien welke op straat lagen. De nacht werd natuurlijk verlicht door den brand van eenige huizen en huizen.

Den volgenden morgen — 's Woensdag — om 4 uur leidde men de 26 gevangenen naar een hoogte bij Berneau, waar ze vernamen dat ze moesten sterven. Ze weenden en jammerden, smeekten om hun leven, maar als antwoord kregen ze scheldwoorden en slagen. Ze moesten hun eigen graf maken.

's Avonds om 7 uur werden ze op rijen gesteld. Allen meenden, dat hun laatste oogenblik geslagen was. Een executiepeloton werd opgesteld, dat de geweren aanlegde.

Maar neen, nog was het lijden niet genoeg. De officier speelde een ellendige, lage komedie.

— We zullen tot morgen ochtend wachten, zei hij.

Een sombere nacht brak aan. Het regende.

Men zag de vuren der forten en hoorde het gedonder der kanonnen.

Soldaten trokken heen en weer.

Om 10 uur klonk het :

— De Franschen zijn daar !

Schoten werden gewisseld. De zenuwachtige Duitschers vuurden op elkander, zagen eigen landgenooten voor vijanden aan en de bewakers der gevangenen verschansten zich achter deze ongelukkigen, die ze dan na de ontdekking der vergissing, toen er al dooden en gewonden gevallen waren, voor het gebeurde verantwoordelijk stelden.

De geprikkelde, opgehitste Duitschers bestookten dikwijls elkander en dan klonk het, dat de burgers geschoten hadden, waarop telkens wraak-uitoefeningen volgden.

Aldus geschiedde het ook hier.

Tegen den morgen schoten de Duitschers de weerlooze slachtoffers neer. Er waren er nog 25, want een had tijdens 't gevecht der soldaten onderling kunnen ontsnappen.

Een hotelhouder leefde vijf uur later nog — al had een soldaat hem de bajonet in 't lichaam gestooten, zoodat de ingewanden uit den buik puilden. Een auto van het Rood-Kruis uit Maastricht voerde hem naar het hospitaal te Visé, waar de ongelukkige nog van zijne vrouw kon afscheid nemen... Een zijner zonen was ook gedood. De

ander had kunnen vluchten en nam later dienst in het Belgisch leger. De hotelhouder stierf tegen den middag.

De Duitschers dwongen burgers plaats te nemen op de vlotten, die de troepen over de Maas brachten... natuurlijk als schild tegen het vuur der Belgen.

Op 10 Augustus stak de vijand de merkwaardige kerk in brand. Maar nog kwader dagen moesten aanbreken.

Op 15 en 16 Augustus werd het gansche stadje geplunderd en in asch gelegd. Alleen het godshuis en het College St Adelin bleven recht. De burgers, mannen, vrouwen en kinderen, werden op hoopen gejaagd, stonden den ganschen nacht in den killen regen en moesten aldus de verwoesting van hun woonplaats gadeslaan.

Nog vielen er burgers onder de kogels, zooals de 75 jarige Désiré Duchesne... Men had hem een bloedige wonde in den hals toegebracht. Zoo werd hij op het terras van het « Hôtel de l'Europe » geplaatst. De menigte moest toezien en onder haar bevonden zich verscheidene kinderen en kleinkinderen van den ongelukkige.

Duchesne werd doodgeschoten...

Te Visé werden 52 burgers gedood. Men voerde er dan 594 naar Duitschland.

En dat alles omdat België het gewaagd had zijn recht en vrijheid te verdedigen en geweigerd had die voor wat goud te verkoopen.

Burgemeester Meurice en de deken Lemmens werden, de eerste 36 en de andere 34 dagen als gijzelaars gehouden.

Intusschen werden ook elders dergelijke misdaden bedreven. Tusschen de sluis en de brug van Lixhe hingen gedurende acht dagen drie lijken aan een boom, en eerst pas nu mochten de familieleden deze slachtoffers der Duitse barbaarsheid behoorlijk begraven.

De bewoners van Hollembage moesten den brand van Visé gadeslaan. Dat was een afschrikwekkend voorbeeld, heette het. Maar den volgenden dag beschuldigde men deze bevolking een paard gedood te hebben, dat door de eigen voorlieden afgemaakt was omdat het niet verder meer kon. De soldaten begonnen dan de huizen te plunderen en in brand te steken, brachten 17 burgers om en voerden er vijftig naar Duitschland.

Nog erger ging het te Heure-le-Romain toe... een dorpje van 1700 inwoners in dezelfde omgeving. Den 15den Augustus hadden Duitse soldaten den ganschen dag gedronken. 's Avonds klonk een geweerschot. Geen wonder, het wemelde van « besoffen » kerels, zooals deze zich zelf noemden, maar natuurlijk hadden de burgers weer geschoten.

De bevolking vluchtte angstig heen, en de woestelingen vuurden er op. Henry en zijn vrouw werden geboeid in hun woning waaraan de ellendelingen dan het vuur staken. Men kon hen nog op 't laatste oogenblik redden.

Zoo hevig was de schrik, dat vrouw Elise Poncellet en Anne Delfontaine op het dak gevlucht waren. Ze werden er dood geschoten en men vond de lijken in de goot. Men bracht nog ver-

scheidene andere dorpelingen om en sloot de bevolking in de kerk op.

De burgemeester, 73 jaar oud, was gebrekkig, zijn broer Antoine Leonard, die zelf al 70 jaar was, gaf zich als zoodanig uit, en werd met den pastoor Janssens en anderen als gijzelaars genomen.

De Duitschers eischten van den priester de naamlijst eener turnvereniging.

— Die is een franc-tireurkorps! beweerden ze en we moeten veertig leden uitkiezen en als een voorbeeld voor de anderen fusilleeren.

De pastoor weigerde hardnekkig een naam te noemen.

's Nachts leidden de Duitschers de heeren Janssens (den herder) en den broer van den burgemeester naar de kerk. Hier zat de bevolking in groote angst. Ze hoorde van de soldaten immers niet anders dan bedreigingen als :

— Ge moet kapût!

— Ge wordt allen gefusilleerd!

— We steken de kerk in brand en ge zult allen in de vlammen sterven.

En nu zagen ze eensklaps de beide notabelen.

— Kijkt ze nog maar eens aan, klonk het, want hun laatste uur is aangebroken.

En inderdaad voor de kerk werden beide mishandeld en gedood.

Dan mochten de gevangenen naar huis, maar nog waren hun beproevingen niet ten einde.

Den 18^{en} Augustus heerschte opnieuw een Duitse furie.

Men haalde den heer en mevrouw Rousseau uit hun huis, sloeg hen, prikte hen met de bajonet en fusilleerde hen dan.

Jean, Joseph Frère, zijn vader Gérard Frère, zijn oom François Fièvre en diens vrouw en kind van elf jaar, waren in den tuin gevlucht; soldaten zagen hen, richtten hun geweer en waren slechts voldaan toen vijf bloedige lichamen tegen en op elkander lagen.

Vrouw Tasset zoogde haar kindje van drie maanden. Een soldaat legde aan en de kogels die de moeder doodden, wonden het wichtje in den buik. Het kind leefde nog eenige weken. Het werd verzorgd in de ambulance der nationale fabriek, waar zeker en dag een voornaam Duitsch officier binnentrad. Een dokter van Herstal sprak over al die moorden.

— Het is een straf geweest voor de francs-tireurs antwoordde de overste.

— Er is hier zoo'n franc-tireur, hernam de geneesheer.

— Laat mij hem eens zien.

De dokter haalde het wichtje van drie maanden.

De opperofficier zei niets meer.

Een zeventigjarige grijsaard, Pierre Gathy was lam en kon niet meer uit zijn zetel, toen de woning in brand werd gestoken. Hij stierf in de vlammen.

Nog vele anderen werden omgebracht. Dien 18^{en} Augustus waren er te Heure-le-Romain 24 dooden.

XII.

De gruwelen in 't Luikerland Om het fort Pontisse.

Het fort Pontisse was het meest Noordelijke van de Luiksche vesting en hinderde de Duitschers zeer in hun pogingen om over de Maas te trekken. Geen wonder dus dat de vijand trachtte het spoedig te veroveren.

't Was 5 Augustus om 10 uur toen de 30e, en 9e en 90e regimenten in de grootste stilte te Hermée kwamen om het fort te bestormen.

De Duitschers waren zeer teleurgesteld. Ze hadden zoo even nog in een roes verkeerd. In hun land immers hoorden ze niets anders dan van een militaire wandeling naar Parijs... Groote volksmassa's juichten hen toe. Ouden en jongen, allen zongen, riepen, schreeuwden, juichten 't zelfde: „Deutschland über alles“.

En nu pas over de grens werd het al bittere ernst. Er vielen dooden en gewonden... door de Belgen, 't kleine leger, dat men niet geteld en gemeend had met een proklamatie weerloos te maken.